

Csikmindszenti Nagy István (1873–1937)

Csikszék néhány kiváló alkotót adott az erdélyi művészetnek. A legjelentősebbek és legismertebbek: Márton Ferenc, zsögödi Nagy Imre és a világhírű Szász Endre grafikus stb. Azonban joggal sorolhatjuk közéjük csikmindszenti Nagy Istvánt is, aki, bár nem tartozik a művészetet kedvelő és értő széles közönség által ismert és elfogadott művészek sorába, a romániai magyar művészet Trianon utáni időszakának egyik meghatározó alakja. Írásunkkal a művész halálának hetvenedik évfordulójára kívánunk emlékezni.

Nagy István a Csík megyei Mindszenten született 1873. március 28-án egy székely gazdálkodó család legidősebb gyermekeként. A csíki mércével mérve vagyonosnak számító – 52 hold földön gazdálkodó – család érdekeit szem előtt tartó apa, Nagy Antal István tizenkét éves fiát a csík-szeredai gazdasági iskolába íratta azzal a nem titkolt szándékkal, hogy majd neki kell folytatnia a gazdálkodást a családi birtokon. A földműveléshez értő és vonzódó Nagy István életpályája azonban teljesen más irányt vett a gazdasági iskolában eltöltött három év után. 1888 őszén édesanyja, Sándor Mária biztatására (édesapja ekkor már halott) a kolozsvári tanítóképzőbe iratkozik.

Az ifjú Nagy Istvánt a kolozsvári környezetben érik azok a hatások, amelyek végül is a művészpálya felé irányítják. Nagy hatással van rá Sárdi István rajztanár, aki a tanítás mellett a

művészetnek szentelte szabadidejét, illetve lelkes szervezője volt a kincses város képzőművészeti megmozdulásainak. Jogosan tekinthetjük Sárdi Nagy István első művészi irányítójának, hiszen nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy tanítványa megszeresse és elsajátítsa a rajzolás technikájának alapjait. Sárdi István, aki korának egyik legképzettebb erdélyi alkotója volt, Nürnbergben és a müncheni akadémián tanult festészetet, rendszeresen közölt rajzokat a budapesti *Vasárnapi Újság*ban. Feltehetően az ő biztatására küldi el Nagy István is az említett lap szerkesztőségének első szénrajzait, amelyekre Kelety Gusztáv, a Mintarajziskola igazgatója felfigyelve, művészeti tanulmányok elvégzésére biztatja az ifjút. Ekkor mutatkozik be először mint rajzoló.

A tanítóképző elvégzése után a magyarországi Homokmégyre kerül tanítónak. Mindössze két évet tölt az itteni tanyai iskolában. Közben állandóan rajzol. Témája a paraszt és a paraszti, tanyai élet; képei iskolája falait díszítik.

Kelety Gusztáv folyamatos ösztönzésére az 1894/1895-ös tanévtől kezdődően a Mintarajziskola hallgatója lesz, ahol többek közt Székely Bertalan a mestere. Ettől kezdve életútja azonos a kor művészeinek sorsával. Két és fél évi budapesti tartózkodás után Münchenbe megy, beiratkozik az Akadémiára, ahol Franz von Lenbach, a kor neves portréfestőjének és J. G. Herterichnek a tanítványa. Elhagyva Münchent, Párizsba utazik, ahol a Julian Akadémiára iratkozik be. Csak nyolc hónapot tölt Párizs pezsgő és sokirányú művészlétkörében. Ez idő alatt a múzeumok állandó látogatója; Rembrand és Van Gogh munkáit csodálja, akiket élete végéig péld-

aképeinek vall. Útja szükségszerűen Olaszországba is elvezet.

Külföldi éve alatt elmélyíti mesterségbeli tudását, magas technikai szinten sajátítja el a rajztudást, bővíti grafikai, festői és anatómiai ismereteit. Talán nem érdektelen megemlíteni azt sem, hogy mind kolozsvári, mind külföldi tanulmányaihoz a Csíki Magánjavaktól kapott ösztöndíjat a székely határőrök leszármazottjaként.

Tízévi távollét után hazatér. Néhány sikeresnek mondható bemutatkozó kiállítás után visszavonul a nyilvánosságtól közel másfél évtizedes magányába. A többnyire szülőfalujában töltött évek alatt megalkotja önálló, egyéni művészi kifejezőeszközeit, amelyeket a természetelvűség, a tájban létező örökérvényűség megragadása, a harmónia jellemez. Közben bejárja szűkebb szülőföldjét: Mindszentet, a Békás-szorost, Tatros völgyét, a Gyimeseket, s elvonultan, senki által sem zavarva dolgozik. A fenyveseket, esztenás mezőket járva, motívumokat keresve lázasan rajzol és fest. A gyakori barangolások a művészt kifejezőeszközeinek megváltoztatására késztetik: az olaj helyett a szén- és ceruzarajzok, pasztellek sokasodnak. Másrészt, míg pályája kezdetén főként portrékat készített, addig a természetben tett séták hatására a tájképek kerülnek előtérbe. Az útkereső évek 1914-ben zárulnak le, amikor legjobb alkotásaiból válogatva Marosvásárhelyen, majd Budapesten

Önarckép (pasztell)

Édesanyám (ceruza és fehér kréta)

Csikvidéki falu (pasztell)

szervez kiállítást. Az elért sikerek ismét bevitték Nagy István nevét a köztudatba.

Az első világháború változásokat hoz a festő életébe. Művészi megfigyelőként részt vesz az erdélyi, olaszországi és galíciai ütközetekben. A fronton főként katonaportrékat fest, amelyeken már az expresszionizmus jegyei is felfedezhetőek. A többnyire szénrel készített portrékról kiszáradt, beesett szemű, elgyötört, kétségbeesett, reményvesztett katonarcok néznek vissza ránk. Itt, a harctereken teljesedik ki Nagy István rajzművészete.

A háború után – rövid kolozsvári kitérővel – Magyarországra távozik. Az Alföldön telepszik le. 1920-tól megkezdődik alkotói életének második, „alföldi” szakasza. A háború utáni kilátástalanságban létfenntartása érdekében szerződést köt a Singer és Wolfner céggel, amely alkotásai ellenében állandó anyagi támogatásban részesíti. A budapesti közönség előtt 1923-ban mutatkozik be. A Nemzeti Szalonban rendezett kiállítását elismerés követi.

Alkotóképességének csúcsára a húszas évek második felében jut el, amikor legtöbb idejét Kolozsváron és környékén, valamint szülőföldjén tölti. Műveinek köszönhetően korának egyik megbecsült, népszerű alkotója. Szoros kapcsolatot alakít ki a két világháború közti romániai magyar irodalom képviselőivel, közéleti személyiségeivel, értelmiségiekkel, s többeknek megfesti portréját. Jórészt anyagi gondoktól mentesen él, egy kolozsvári ügyvéd, Nathán Móric veszi pártfogásába, aki házába fogadja, kiállításait szervezi és biztosítja képei eladását. Erdélyi tartózkodása alatt festett képeiből 1926-ban szerveznek kiállítást Kolozsváron, Kuncz Aladár megnyitóbeszéde mellett. A kiállítást a következő években megismétlik, majd utolsóként, 1928-ban Brassó következik.

Nagy István festészete hármas rétegű, felöleli mind a tájképet, mind a portrét és csendéletet. Lírai hangulatú tájképeinek inspirálója a szülőföld csodálatos természete. Színvilágának sajátos törvényei vannak, amelyek teljes összhangban állnak a festő harmónia utáni vágyakozásával. Általában kevés színt használ, de azokat mesterien alkalmazza: kéket, fehérét és feketét

a téli tájképeken, kéket és zöldet a tavasziakon. Redukált színvilágát szülőföldjéről, a hegyek koszorúza Csikból hozta magával, ahol az esztendő nagy részében három szín uralkodik: a hó fehérje, a fenyők zöldje és a fatörzsek feketéje. Felejthetetlenek a fekete-fehér szénrajzai, a szénrel feketített sötétzöldes és rótvöröses festményei is.

Arcképei nagyfokú expresszivitást, lelkiséget fejeznek ki. Előszeretettel festi meg a társadalom elesettjeit, kitaszítottjait, akikkel mindig együtt érez. A művészi érettség küszöbén lehetősége adódik behatolni az emberi arckifejezés mélységeibe is, amit virtuóz rajztudása tesz lehetővé. Művészetét az egy szuszra való alkotás jellemzi, alakjait energikus, kihangsúlyozott vonásokkal alkotja meg.

Nagy István, miután Erdélyből véglegesen távozik, családjával előbb a jugoszláviai Sajkásszentivánon, majd végül Baján telepedik le. Ekkor már elkezdődik testi-szellemi hanyatlása; betegsége, depressziós hangulata, fáradtsága művein is meglátszik. Pályájának utolsó szakaszában ismét azokkal a témákkal foglalkozik, amelyek betöltötték egész életét. Emlékezetből erdélyi ihletettséggel alkotásokat készít, amelyeken még egyszer meglevenednek a Gyimesi- és Gyergyói-havasok, a Gyilkos-tó, a Cohárd sziklái, az Oltárkö. Állapota közben romlik. Előrehaladott agyérelmeszesedést,

magas vérnyomást, súlyos idegrohamokat állapítanak meg az orvosok. Egy agyvérzés következtében elveszíti beszélőképességét, de erős akaraterének köszönhetően tovább dolgozik. Ekkor festi meg utolsó önarcképét. Egy újabb agyvérzés vet véget nyughatatlan, kóborló életének 1937. február 13-án. „Végül is saját lelke ölte meg” – írja Nyirő József.

Nagy István, „a természet vándorköltőjé”-nek helyét nehéz meghatározni a magyar, s ezen belül az erdélyi festészetben. Nem sorolható egyik iskolához sem, stílusának nem voltak előzményei sem az előtte alkotók, sem kortársai munkáiban. Művészetet egyedi, utánozhatatlan.

Művei, a festő életmódjából adódóan, szétszóródtak, magángyűjteményekbe kerültek. Vándorlása idején rendszerint magával vitte mappáit, képeiből közben eladott, elajándékozott. Később családjának egyik biztos jövedelemforrása volt a képek eladása.

Forró Albert

